

Garaşsyzlygyň gadyr-gymmaty

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 23 января, 2025

Garaşsyzlygyň gadyr-gymmaty GARAŞSYZLYGYŇ GADYR-GYMMATY

Garaşsyzlygyň, hemişelik Bitaraplygyň gadyr-gymmatyny gözümiziň göreji ýaly saklajak bolsak, öten-geçenlerimiziň Watan üçin jan alyp, jan berendigini ýatlamaly bolýarys. Görgi baryny gören türkmenleriň başyndan nä günler geçmändir! Türkmeniň geçmiş taryhyndan habar alsaň, on iki süňňüň lertzana gelýär. Kalbyň arassa, ýüregiň ýumşak bolsa, goşa didäňe ýaş aýlananyny-da duýman galýarsyň. Gökdepe tragediýasy, Sarahs, Garrygala, Mary söweşleri, soňra Madritowyň jeza beriji otrýadynyň görkezen elhençligi, zalymlygy, ganhorlygy, 37-iň tutha-tutlugy, onuň yzysüre uruş ýyllary... Bular bagyr awusydyr, ýürekleriň yzasydyr. Bularyň hersiniň aňyrsyndaky çekip-çydap bolmajak sütemlere, kemsitmelere, zalymlaryň talaňçylygyna adamzadyň nädip döz gelenine haýranlar galýarsyň. «Adam başy – daşdan gaty» diýlene düýrmegiň bilen ynanýarsyň. Kalby käbeli türkmen ýatsa-tursa Hudaýa sygynýar. Ýaradan Biribara ýüregi bilen ynanýar. Allatagalanyň emrine jür gelýär. Şeýle ynamlar türkmeni howpdan-hatardan gorandyr diýip oýlanýarsyň. Belkem, şeýle-de bolandyr. Şu ýerde bir zady ýatlamaly bolýarys. Şol atlan-ha-atlan döwürlerde ata-

babalarymyzyň ganymyň gaşyna gol galdyryp barmandygyny asly türkmen bolanlaryň ýüregi syzyp durandyr.

Geçen ýyllar biz türkmeniň taryhynyň üstüne gum sürlenini gözümüz bilen gördük. Bu gün biz şol taryhy gum astyndan çykarmagyň gamyny iýýäris.

Hawa, 1881-nji ýylda Gökdepe tragediýasynda, 1855-nji ýylda Sarahsyň, 1858-nji ýylda Garrygalanyň, 1861-nji ýylda Marynyň sebitlerindäki, 1873-nji ýylda Gazawatda jeza beriji ekspedisiýasy we beýleki uly harby çaknyşyklar netijesinde bigünä bendeler pida bolupdyrlar.

1916-njy ýyl Orta Aziýanyň we Gazagystanyň taryhynda aýylganç ýyl boldy. Gozgalaňyň esasy sebäbi Birinji jahan urşy ýyllarynda öňküdenem ýitileşen we çydar ýaly bolmadyk milli-kolonial sütemdi. Onuň başlanmagyna imperiýanyň kolonial künjekleriniň 19 ýaşdan 43 ýaşa çenli erkek adamlaryny tyldaky işlere: okop, tranşey gazmak, garawulçylyk gullugy, demir ýolda, harby kärhanada işläp ýaly işçi batalýonlaryna mobilizlemek baradaky patyşanyň 1916-njy ýylyň 25-nji iýunyndaky permany gös-göni sebäp bolýar. Şol perman boýunça Zakaspi oblastyndan 15 müň adam mejbur edilip alynmalydy. Şonuň 5000-si Mary, 2500-si Ashabat, 2300-o Tejen, 1960-sy Krasnowodsk, 3240 adam hem Maňgyşlak uezdinden alynmaly edilipdir (И.д. правителя канцелярии подполковник Цветков ЦАУ ТССР д. N»5213 л. 192-199).

Zakaspi oblastynda iň uly ýaragly gozgalaň Eýran bilen araçäkdäki etraplarda – Etrek bilen Gürgen aralygynda bolup geçýär. 1916-njy ýylyň awgust-sentyabr aýlarynda bu ýerlerde gozgalaňçylaryň patyşa goşuny bilen aldym-berdimli söweşler ýaýbaňlanýar. Şol ýylyň noýabrynda Türkmenistanyň general-gubernatory A.N.Kuropatkiniň buýrugy bilen gozgalaňy (söweşi) basyp ýatymaga general-leýtenant Madritowyň baştutanlygynda güýçli jeza beriji otrýad iberilýär. Madritow ganhorlukda ýakasyny tanadan general. Ol Gökdepe galasynyň ganly söweşine gatnaşan maýor çinli zalym. Jeza beriji otrýadynda 6 batalýon pyýada goşun, 1500 atly kazak, 18 sany top, 17 pulomýot bar eken. Iň soňky söweş Gökje dagy bilen Süzüş dagynyň aralygynda, Etrek derýasynyň gözbaşynyň eteginde – gamyşlyk, ýylgynlyk, jeňňellik ýerde, 1916-njy ýylyň 31-nji dekabrynda bolýar. Jebri-jepalara, ganhorluga, sütemlere döz gelip bilmedik namysjaň türkmen gorhananyň üstüne çozýar. Şol ýerde Watanyňy goraýjy merdana türkmenleriň 700-siniň jesedi galýar.

Şol jan alyp, jan bermeklik üç sagatlap dowam edýär. Soňra talaňçylyk başlanýar. Ilatyň bar maly, haly-palasy, altyndyr-kümüşden ýasalan şaý-sepleri syrylyp-süpürilip alynýar. Esengulynyň üsti bilen Kawkaza geçirilýär.

Her döwrüň aýratyn-aýratyn wakalary bolýar. Geçen asyrlarda güýçli döwlet kiçi döwletleri basyp alýar, koloniýasyna öwürýär. Ejiz döwletleri talap, şonuň hasabyna has baýaýarlar. Şu ýerde bir ýagdaýy saýgarmaly bolýarys. Jahanda sada, zähmetsöýer, halal, ynsaply ynsanlae her bir zamanda-da bolandyr. Olar uruş-söweşi halamaýarlar. Garyp-gasarlar bir halkyň beýleki halk bilen dostlaşmagyny, agzybirligini küýseýärler. Belanyň körügi döwletleriň baştutanlarynda bolan. Ýokardaky ýagdaýlary ýatlanymyzda baky Bitaraplygyň, Garaşsyzlygyň gadyr-gymmatyny bilip, Serdarymymyzy başymyza täç edinmelidiris. Enşalla, indi biziň üstümize toplytophanaly, agyr goşun sürüp geljek bolmaz. «Dagdan arkasy bolanyň, daşdan ýüregi bolar» diýilýär. Arkamyzda 185 sany döwlet dur!

Garaşsyz, hemişelik Bitarap döwlet – bagt guşy Ýaradanyň emri. Ýaradany gije-gündiz ýatlaýan türkmeniň başyna bagt guşy pelpelläp gondy. Baky bagt getirdi. Ýaradan Biribar ynsany ýalkajak bolsa – ýaz, gargajak bolsa – gyş edýär. Türkmeni Allatagala ýalkady. Biziň bagtymyza Ol öňdengörüji, pähimpaýhasly, parasatly, akýürekli, kiçigöwünli, adamzadyň ýürek syryny duýýam sarpaly Serdar Saparmyrat Türkmenbaşyny türkmen üçin dünýä inderipdir.

Il ogly çagalyk ýyllarynda durmuşyň ajysyny kemsiz datdy. Aýrallyk ody ýüregine emgek baryny berdi. Ýöne, pelegiň oýnunda ol utdy. Ýan bermedi. Okady. Durmuşyň inim-çykymyny ele aldy. Türkmen halkynyň baştutany boldy. Daşymyza hemişelik diýip çekilen tikenekli simi gyrdy – gabawdan çykardy, «Açyk gapylar» syýasatyny yglan etdi. Düýbi çüýrük SSSR döwleti dargadyldy. Mertebesini belent Serdarymyz uruşsyz-söweşsiz, dawasyz-jenjelsiz Garaşsyzlygymyzy alyp berdi. Çar tarapa ak ýollar açyldy. Intizar gözler bir-birine tapyşdy. Aýrallyk oduna köýen ýüreklere melhem ýapyldy.

Gadymy türkmenleriň ýyllary külterläp gelen döp-dessurlaryny unutmagy ündän sowet döwleti türkmen halkyna ötenlerini hatyralamaga mümkinçilik bermedi. Ol-a sadaka beril, aýat-töwir etmek eken, hat-da öwlüýäleriň golaýynda görünmek howply bir zat boldy. Ýöne halkyň ganynda bar duýgy hiç wagt ölçemýän

eken. Hiç bir güýje ony ýok etmek başartmaýan eken. Garaşsyzlyk gadaganlygyň böwedini böwürdi. Däp-dessurlaryň, edim-gylymlaryň gaýtadan durmuşa ornaşdyrylmagyna ýol açanlygyna halkymyz Saparmyrat Türkmenbaşa häli-şindi minnetdarlygyny bildirýär. Hudaýa şükür, berkarar döwletimizde Hatyra günü ýurdumyzyň ähli ýerinde sadakalar berilýär. Köp ýerlerde Allatagalanyň ýerdäki öýi bolan metjitler guruldy. Muhammet pygamberiň ymmaty şol metjitlerde baş wagt namazlaryny okaýarlar.

Aňyrsyny Pygamber Ybraýym Halyldan alyp gaýdýan Gurban baýramyny döň boýunça geçirmek sowet döwründe gadagan edilipdi. 37-iň tutha-tutluk döwründe ol has möwjäpdi. Adamlar ol wagtlar Gurban baýramyna bagyş eden janlylaryny gije soýardylar. Gijäň ýarynda goňşy-golamlary çagyryp, ogrynça sadaka bererdiler. Bilinse başyňa ýok oýun salardylar. Hiňňillik gurup, çagalardyr ýetginjekleriň uçjak gümany ýokdy. Hiňňillik gurmaklyga meýil edilmezdi. Garaşsyzlygymyz aldyk – öz elimiz, öz ýakamyz boldy! Prezidentiň ýörite Permany bilen, Gurban baýramyny üç gün geçirmeklik bellendi. Sowet döwri bilen Garaşsyz, hemişelik Bitarap döwrumizi deňeşdirip görsek, onda Prezidentimiziň, Garaşsyz, Bitarap döwletimiziň gadarygymmatyna taý geljek zat ýokdur.

Birleşen Milletler Guramasy tarapyndan berlen Bitaraplyk! Nuh eýýamyndan bärde beýle dereje hiç bir döwletde bolmandyr. Häzir-de ýok. Awstriýa, Şweýsariýa ýaly Bitarap döwletler hasaplanýar. Ýöne ol döwletler adatça bitarap boldular. Olara BMG-niň agzasy bolan döwletler tarapyndan Bitaraplyk berilmändi.

Aýlar aýlanar, ýyllar geçer. Biziň Garaşsyz, hemişelik Bitarap döwletimiz älem nury ýaly bolup jahana has-da ýaň salar. Munuň şeýle bolmagy üçin biziň hemmämiziň der döküp, çyn ýürekden işlemegimiz, halal ýaşamagymyz, mynasyp nesli terbiýeläp, hakyky mirasdüşerlerimizi kemala getirmegimiz gerek.

Tatar ÜÝŞMEKOW.

«Türkmenbaşynyň ýoly – Türkmeniň ýoly», 1999 ý. Publisistika